

Денисенко О. В. (м. Запоріжжя)

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВСТВА В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ

Пропозиції щодо ініціювання громадою розробки Проекту програми розвитку краєзнавства на рівні області, районів та міст Запорізького регіону

Потреба у довгостроковій комплексній програмі розвитку краєзнавства в Запорізькій області викликана, перш за все тим, що одномоментним заходом чи вказівкою суттєвих змін досягти не вдасться. Саме програма зможе забезпечити координацію наукових досліджень та просвітницької роботи закладів освіти, культури, туризму, історико-культурних заповідників, архівів, інших державних установ з громадськими краєзнавчими організаціями та науковими товариствами.

Запорізька обласна організація Національної спілки краєзнавців готова взяти безпосередню участь та очолити розробку громадського проекту такої програми і внести його на розгляд влади.

Прийняття обласної програми розвитку краєзнавства на довгостроковий період засвідчило б державну підтримку краєзнавчого руху, зламало б стереотипи недооцінки більш глибокого та масштабного вивчення і поширення знань про рідний край.

На сучасному етапі української історії відчувається зростання ролі науково-громадського краєзнавчого руху в розбудові української державності. Могутнім джерелом духовності, моральності і культури сучасної людини є її любов до рідного краю, його безцінних багатств, глибока шана до віковичних традицій свого народу. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями прийдешніми. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить основи теперішності, є запорукою майбутнього.

Необхідно підкреслити та показати історичну унікальність Запоріжжя, де на території всієї області сконцентрована величезна кількість об'єктів історико-культурної спадщини національного значення.

На сьогодні Запорізька обласна організація Національної спілки краєзнавців України об'єднує понад 50 дослідників і літописців рідного краю: істориків, журналістів, державних службовців, краєзнавців, науковців, відомих в Україні вчених та тих, хто починає перші свої наукові кроки. Усім членам спілки притаманна любов до історії України, її традицій, до минувшини рідного краю. Однак краєзнавців, які у кожному місті, селі та районі займаються пошуковою роботою, досліджують свої родоводи, пишуть історію населених пунктів та окремих колективів, повертають пам'ять про наших незаслужено забутих відомих земляків – тисячі людей.

Саме задля того, щоб напрацювання краєзнавців стали надбанням широкої аудиторії мешканців регіону та всієї України і потрібна Програма розвитку краєзнавства в Запорізькій області, в розробці та реалізації якої повинні прийняти участь окрім громадськості – Департамент культури, туризму, національностей та релігій, Департамент освіти та науки та Управління молоді, фізичної культури та спорту Запорізької обласної державної адміністрації.

Прийти до пункту призначення можна лише тоді, коли вірно заданий курс руху, а всі учасники знають, куди і навіщо вони йдуть. Проект і програма – категорії сучасного менеджменту, де підвищена увага приділяється грамотному плануванню.

1. Проблеми, на розв'язання яких спрямована програма

Краєзнавство є одним з найважливіших напрямків, яке прямо та безпосередньо працює на вирішення найважливіших державних завдань: патріотичне виховання, збереження пам'яті нації, просування брендів територій та відродження депресивних міст, подолання інформаційної нерівності та інші.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.06.2002 № 789 за ініціативи Національної спілки краєзнавців України, було затверджено Програму розвитку краєзнавства на період до 2010 року. Нажаль, ні тоді, ні сьогоднішні не існує Запорізької обласної програми розвитку краєзнавства, яка б визначала основні напрямки роботи, заходи з реалізації, забезпечувала фінансування найбільш важливих завдань. Через відсутність Програми краєзнавчий рух, наукові регіональні дослідження та їх популяризація не отримали змоги набрати в Запорізькому краї значного розмаху.

Проте, незважаючи на відсутність програмної державної підтримки на обласному рівні, краєзнавці Запорізької області відіграють важливу роль в національно-культурному відродженні краю, формуванні любові до рідної землі, патріотизму, у зверненні до джерел духовності, історичної пам'яті, посиленні відповідального ставлення до збереження історико-культурного надбання.

З 2011 по 2016 роки не прийнято державну Програму підтримки і розвитку краєзнавства в Україні. Правлінням Національної спілки краєзнавців України ініційовано та розроблено проект такої Програми на період до 2025 року та подано на розгляд Кабінету Міністрів України та іншим державним структурам.

Запорізька обласна організація Національної спілки краєзнавців України виступає з ініціативою прийняття Програми розвитку краєзнавства на місцевому рівні. Правління обласної організації НСКУ має намір виступити координатором діяльності та співпраці в галузі краєзнавства з Науковим товариством імені Якова Новицького, Запорізькими обласними відділеннями Українського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка та Національних творчих спілок, Запорізьким відділенням Інституту археографії і джерелознавства НАН України імені Михайла Грушевського (м. Запоріжжя), Державним архівом Запорізької області, вищими та загальноосвітніми навчальними закладами, державними і громадськими музеями, Національним заповідником «Хортиця», краєзнавчими відділами обласної бібліотечної мережі. Навколо названих товариств, організацій, установ і закладів об'єдналось тисячі науковців і краєзнавців, які присвятили себе дослідженню і популяризації історії, культури, природи рідного Запорізького краю. Така когорта краєзнавців потребує постійної підтримки з боку обласної ради та обласної державної адміністрації й прийняття перспективної обласної Програми розвитку краєзнавства в Запорізькій області на період до 2020 року.

Найбільшим досягненням краєзнавчого руху стала підготовка і видання серій фундаментальних історико-меморіальних книг, постійно проводились міжнародні, всеукраїнські, обласні та районні науково-краєзнавчі та науково-практичні конференції, симпозіуми, круглі столи, читання, видано наукові збірники за матеріалами їх роботи, видавались монографії, книги, наукові збірники, путівники, альбоми, пов'язані з минулим і сьогоденням Запорізького краю, які склали своєрідну енциклопедію його минулого.

Водночас, у розвитку краєзнавчого руху і наукових досліджень Запоріжжя є головна проблема – відсутність єдиного координаційного центру краєзнавства, який би узгоджував діяльність науково-громадських товариств і осередків, виробляв головну стратегію та комплексну програму регіональних досліджень.

Вищезазначене обумовлює потребу прийняття обласної програми сприяння розвитку краєзнавства на 2016-2020 роки.

Програмою окреслено комплекс заходів Запорізької обласної та районних державних адміністрацій, міськвиконкомів (міст обласного значення) у співпраці з інститутами громадянського суспільства для досягнення високого рівня соціальної взаємодії та

ефективного розвитку культурно-освітнього, наукового та суспільно-політичного життя області.

2. Мета та основні завдання Програми

Метою програми є активізація краєзнавчого руху, розширення та підвищення творчого і професійного рівня наукової діяльності, спрямованої на забезпечення розвитку краєзнавства, популяризацію краєзнавчих досліджень, залучення широкої громадськості до національної культурної спадщини Запоріжжя.

Визначальною особливістю програми є її спрямованість на створення системи краєзнавчої роботи в області, створення її функціональних осередків у наукових та освітніх центрах, населених пунктах області та забезпечення ефективності функціонування цієї системи.

Програма визначає шляхи поліпшення краєзнавчої роботи, координації діяльності всіх організацій, установ і закладів, залучених до цієї роботи.

Завданнями Програми є:

- відродження і розвиток кращих традицій краєзнавства;
- створення Координаційної ради з питань краєзнавчої діяльності при обласній державній адміністрації (далі – Координаційна рада);
- розбудова Запорізької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, обласних громадсько-наукових товариств, організацій і установ, які є складовими краєзнавчого руху, проводять регіональні дослідження і популяризують історію, культуру та природу області;
- підтримка діяльності Запорізької обласної організації НСК України, Наукового товариства імені Якова Новицького та Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, інших наукових центрів, на які покладається відповідальність за виконання обласної науково-краєзнавчої програми та якості регіональних досліджень і видання краєзнавчої літератури;
- створення краєзнавчих об'єднань, клубів, гуртків з краєзнавства на базі закладів культури та освіти області;
- координація роботи обласних краєзнавчих організацій із Всеукраїнською спілкою краєзнавців та окремими дослідниками;
- залучення педагогів, краєзнавців, працівників організацій, обдарованої молоді до науково-дослідницької, практичної та творчої діяльності з питань краєзнавства в різних галузях гуманітарних та природничо-математичних наук;
- удосконалення науково-методичної бази краєзнавства, посилення наукової обґрунтованості,
- забезпечення видання краєзнавчої літератури;
- сприяння формуванню у громадян відповідальності за збереження і примноження пам'яток історії, культури і природи, духовних скарбів;
- залучення широких кіл громадськості до національної культурної спадщини;
- організація і проведення міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-краєзнавчих конференцій, симпозіумів, круглих столів, читань і семінарів з виданням наукових збірників за їх матеріалами;
- підготовка і перевидання в новій редакції тому «Історія міст і сіл України. Запорізька область», створення томів «Енциклопедія Запорізького краю», «Зведення пам'яток історії та культури України. Запорізька область», довідників, путівників тощо;
- використання нових навчальних планів, програм, підручників, довідників, розроблених органами управління освітою, авторськими колективами науково-дослідних інститутів, вищих і середніх навчальних закладів, педагогами-практиками, працівниками музеїв, краєзнавцями-аматорами;

- залучення громадсько-наукових організацій і товариств до розбудови музеїв, пам'яток охоронної діяльності, розвитку туризму в Запорізькій області;
- створення електронних версій краєзнавчої літератури, путівників, навчальних посібників з краєзнавства;
- фінансова підтримка друкованих науково-краєзнавчих видань обласної організації НСК України, в тому числі «КРАЄЗНАВСТВО: Запорізький край», науково-краєзнавчих збірників інших установ, організацій і товариств;
- використання засобів масової інформації (преса, радіо, телебачення), мережі Інтернет для популяризації краєзнавчого руху, регіональних досліджень і видань;
- відзначення кращих учених і краєзнавців за науково-краєзнавчі досягнення дипломами і преміями Запорізької облдержадміністрації, правління обласної організації НСКУ (імені Якова Новицького);
- фінансове забезпечення виконання науково-краєзнавчих заходів з відзначення важливих державних ювілеїв, свят, подій до 2020 року.

3. Заходи щодо виконання Програми

Основні заходи щодо виконання Програми розвитку краєзнавства:

- Створювати умови для активної діяльності обласної організації НСКУ, інших громадсько-краєзнавчих установ, організацій, товариств;
- Створити та періодично проводити засідання Координаційної ради з питань краєзнавчої діяльності при обласній державній адміністрації;
- Здійснювати підтримку діяльності державних, громадських музеїв, провести паспортизацію музеїв;
- Продовжити краєзнавчі дослідження в музеях та заповідниках області;
- Розробити програму розвитку і популяризації діяльності громадських музеїв та музейних кімнат у населених пунктах та навчальних закладах Запорізької області;
- Запровадити культурологічний медіа-проект «Музейні скарби Запорожжя», де відтворити через музейні збірки історію запорозького музейництва;
- Взяти участь у створенні наукового підрозділу для науково-методичного керівництва і редагування енциклопедії «Історія міст і сіл України: Запорізька область»;
- У Державному архіві області, краєзнавчих відділах бібліотек утворити банк даних з історії міст і сіл краю, постійно поповнювати його новими матеріалами;
- Створити електронну базу даних про історію населених пунктів Запорізької області та її зниклих сіл;
- Започаткувати програму усної історії «Свідчення поколінь», яка передбачає збір і узагальнення оригінальних розповідей представників різних поколінь, приватних документів, речей для правдивого відтворення сторінок історії Запорожжя
- Заснувати видання науково-методичного щорічника «ЗАПОРОЖЖЯЗНАВСТВО»
- Підготувати до видання підручники «ЗАПОРОЖЖЯЗНАВСТВО» для учнів загальноосвітніх шкіл області
- Проведення навчально-методичних нарад, науково-методичної роботи з викладачами та вчителями навчальних дисциплін із проблем краєзнавства;
- Розробити перспективний план проведення щорічних науково-краєзнавчих експедицій із проблем збереження історико-культурної спадщини Запорожжя;
- Заходи щодо розвитку традицій народної художньої творчості та збереження осередків народної мистецької спадщини;
- Забезпечити підвищення кваліфікації працівників закладів культури з курсу «Краєзнавство» в системі підвищення кваліфікації працівників культури;

- Проводити регіональні студентські та учнівські олімпіади, конкурси за краєзнавчою тематикою
- Створити на базі Запорізького національного університету обласний студентський клуб історичного краєзнавства
- Розробити перспективний план підготовки та видання краєзнавчої літератури на період до 2020 року, включивши до нього:
  - видання буклетів, плакатів, друкованої продукції, краєзнавчих посібників (презентація області, передача видань бібліотечним та музейним закладам);
  - систематичне видання журналу «КРАЄЗНАВСТВО ЗАПОРОЖЖЯ», збірників науково-краєзнавчих експедицій;
  - створення томів «Енциклопедія Запорізького краю», «Звод пам'яток історії та культури України. Запорізька область»;
  - видання «Календаря традиційних народних свят Запорізького краю», «Народні звичаї та обряди Запорізького краю», «Запорізькі строї», «Історія традиційних реміслів Запорізького краю», «Ремісничій Запорізький край», «Хата діда Запорожця», «Історія художніх реміслів Запорізького краю» та інші;
- Забезпечення навчальних закладів області, бібліотек краєзнавчою літературою;
- Запровадити проект «Електронний каталог краєзнавчих видань»;
- Розробити дієву програму співпраці з творчими спілками, колективами та майстрами з відродження народних ремесел, реконструкції старовинних ремісничих знарядь;
- Розробити програму підтримки проекту «Віртуальний етнографічний музей Запорізького краю»;
- Формувати річний план проведення в області міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-краєзнавчих конференцій, симпозіумів, круглих столів, семінарів і фестивалів;
- Висвітлювати у пресі, радіо, на телебаченні краєзнавчу роботу осередків, навчальних закладів, громадських організацій, творчих спілок;
- Створення науково-просвітницьких передач краєзнавчої тематики;
- Розглянути питання про заснування обласної іменної премії за вагомий внесок у дослідження рідного краю;
- Запровадити моральне та матеріальне стимулювання вчителів та учнів за вагомий внесок у розвиток краєзнавства.

4. Очікувані результати виконання Програми

Виконання Програми дасть можливість:

- скоординувати діяльність місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з питань краєзнавства;
- активізувати діяльність обласної організації НСКУ, підвищити її суспільний, соціальний статус;
- активізувати наукові дослідження з історії Запорожжя, життя та діяльності видатних людей нашого краю;
- залучити до краєзнавчого руху широкі кола громадськості, надати йому державну підтримку.
- розширити і поглибити молодіжний краєзнавчий рух;
- підвищити обізнаність населення області з історії нашого краю та його видатних діячів;
- виховати у сучасного покоління почуття патріотизму, любові до Батьківщини і рідного краю;
- збільшити обсяги випуску різних видів краєзнавчої видавничої продукції.